

УДК: 130.2:37.03

Ірина ПРЕДБОРСЬКА

**ОСВІТА ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ:
РЕЛЕВАНТНІ СТРАТЕГІЇ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Рецензія на монографію Л.С.Горбунової
«Філософія трансформативної освіти для дорослих:
університетські стратегії і практики». –
Суми: Університетська книга, 2015. – 710 с.

Монографія присвячена дослідженню феномена освіти для дорослих та його концептуалізації на засадах трансдисциплінарного підходу. В ній розглянуто особливості навчання дорослих, динаміка його теоретичних артикуляцій. Авторка проаналізувала філософсько-методологічні засади сучасної теорії освіти для дорослих як в історико-філософському контексті, так і в контексті сучасних когнітивних і комунікативних стратегій. Особливу увагу Л.Горбунова приділяє теорії трансформативного навчання дорослих як релевантного в добу глобальних трансформацій. Вперше авторкою здійснено обґрунтування трансформативної освіти для дорослих на засадах теорії складності, номадологічного та трансверсального проєктів мислення, концепту транскультурності та феноменології лімінального досвіду. Аналізуючи феномен освіти для дорослих в контексті запитів на новітні когнітивно-комунікативні стратегії, Горбунова Л. пропонує своє бачення розвитку дидактики трансформативного навчання дорослих на основі раціонального дискурсу, критичної рефлексії та в смислових перспективах мультимодальної освіти.

Ключові слова: *освіта для дорослих, стратегії освіти, трансформативне навчання дорослих, номадизм, складне мислення, трансгуманітарність, трансверсальність, транскультурність, транскультурна компетентність, трансверсальна компетентність, лімінальність.*

Монографія Людмили Горбунової «Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики» присвячена філософському дослідженню феномена освіти для дорослих в контексті трансформацій в науці і культурі на тлі переходу до нового способу цивілізаційного розвитку. Авторкою розглянуті особливості навчання дорослих, динаміка його теоретичних артикуляцій, зокрема, андрагогіки, самокерованого навчання і трансформативного навчання. Проаналізовано філософсько-методологічні основи сучасної теорії освіти для дорослих в історико-філософському контексті. Зокрема, розглянуто вплив прагматичного натуралізму Дж.Дьюї, аналітичної філософії, екзистенціалізму, феноменології, герменевтики, постмодернізму, критич-

ної теорії. Розкривається особливий вплив комунікативної філософії Ю.Габермаса. Зроблено спробу типологізації основних напрямків американської філософії освіти для дорослих в контексті логіки її власного розвитку та різнобічних впливів з боку європейської філософії.

Для онтологічного обґрунтування потреби в нових способах мислення авторка уводить нас в контекст глобальної епохи переходу, який в своєму розгортанні демонструє складну переплетеність багатовимірних процесів руйнування та становлення нового. Акцентується увага на взаємопов'язаних факторах: по-перше, на індивідуалізації, яка дробить, атомізує сучасне суспільство; по-друге, на глобалізації, яка розмикає і руйнує колишні національні економічні, соціально-політичні та культурні цілісності і формує глобальні мережі планетарного масштабу; по-третє, на трансформації просторово-часових відносин в соціумі в результаті розвитку електронної техніки та інформаційних технологій. В результаті виникає нова універсальна соціальна структура, яка розкривається в різних формах залежно від різноманітності культур і інститутів і асоціюється з виникненням нового способу розвитку людської цивілізації – інформаціоналізму (Кастельс). Усе це є викликом для сучасної освіти. Освітні адаптації до цих тенденцій ускладнюються через прискорення процесу старіння знань, що актуалізує багатовимірну проблему освіти для дорослих.

Узагальнюючи західний теоретичний досвід концептуалізації освіти для дорослих, авторка зосереджує увагу на специфіці сучасних соціокультурних глобальних процесів в їх переплетенні з локальними, які створюють контекст викликів і можливостей для розвитку освіти, тобто розкриває специфіку феномену освіти для дорослих у цивілізаційному контексті. Цілком логічним є наступний крок, який полягає в дослідженні провідних інтелектуальних стратегій, що склалися в сучасній культурі в кінці ХХ – на початку ХХІ століття, котрі допомагають прояснити можливі й бажані напрямки свідомих зусиль з реформування освіти для дорослих, перш за все, в аспекті концептуально-парадигмальних зрушень. На підставі контекстуального аналізу авторка визначає ключові інтелектуальні напрями та виявляє можливості їх застосування в обґрунтуванні змісту освіти для дорослих. Внаслідок чого стала можливою експлікація можливостей провідних теоретичних і практичних напрямків розвитку освіти для дорослих з точки зору їх релевантності на макро- і мікро- рівнях суспільних трансформацій.

В якості однієї з провідних когнітивних стратегій аналізується проект номадологічного мислення Ж.Дельоза і Ф.Гваттарі, який може слугувати концептуальною основою для формування освітніх стратегій сучасності, що передбачають вміння мислити динамічно, критично і тран-

агресивно, долаючи кордони будь-яких закритих статичних «порядків»: культурних, дисциплінарних, парадигмальних.

Крім того, авторкою проаналізовані основні тенденції трансформацій сучасної науки як контекстуальної передумови формування когнітивних стратегій освіти. Аналізується становлення постнекласичної наукової раціональності у вигляді проекту складного мислення, котрий виводить нас за межі колишніх дисциплінарних парадигм в простір між-і трансдисциплінарності, і представляє для освіти перспективну когнітивну стратегію.

Експлікація вимог трансдисциплінарного наукового проекту в царині гуманітаристики веде нас до розгортання трансгуманітарності як методологічної стратегії гуманітарних наук, що долає активізм, антропоцентризм і європоцентризм як колишній порядок підстав гуманітарного знання. Обґрунтовується релевантність проекту трансверсального розуму. Показано, що концепція трансверсальності відкриває не тільки нові інтелектуальні горизонти, в межах яких по-новому осмислюється феномен освіти для дорослих, а й здатна формувати прагматику дій дорослих індивідів у всіх сферах суспільного життя як багатовимірної реальності мереж.

Аналізуються тенденції становлення «глобального суспільства» як культурного контексту комунікативних стратегій з властивим йому руйнуванням колишніх стійких ієрархічних структур і становленням нових транснаціональних мереж. Обґрунтовується проект транскультурної і трансверсальної компетентності як мети освіти для дорослих, підкреслюється їх трансформативний потенціал, реалізація якого можлива лише в рамках трансформативної освіти.

Особливу увагу приділено розгляду теорії трансформативного навчання дорослих, аналізу її основних концептів, моделей, типів і рівнів навчання, а також ключових елементів процесу трансформації — дезорієнтуючої дилеми, критичної рефлексії і раціонального дискурсу. Представлено обґрунтування трансформативної освіти для дорослих на основі феноменології лімінального досвіду. Пропонується стратегія дидактики трансформативного навчання, яка є синтетично інтегративною і заснованою на мультимодальному підході до освіти.

Значним внеском авторки у вітчизняну науку є аналіз сучасної західної літератури з філософсько-освітньої проблематики. Вперше на сторінках даної монографії читачі можуть ознайомитися з результатами наукових пошуків відомих в колі міжнародної наукової спільноти авторів, зокрема, Дж.Мезіроу (розробника теорії трансформативного навчання дорослих), його співавторів, послідовників і критиків, серед яких П.Крентон, Дж.Діркс, Е.Кітченем, С.Айміл, Л.Коен, Л.Баумгартнер,

М.Харт, Е.Тейлор, С.Брукфілд, П.Кінг, К.Кітченер, А.Брукс, Е.Тісделл та інші. Л.Горбунова також вводить нас у контекст вимог до розвитку освіти з боку міжнародних організацій. На основі аналізу документальної бази показано значний внесок у розвиток концепту освіти для дорослих як освіти впродовж життя та безперервної освіти з боку ЮНЕСКО, Європейського Союзу та Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСД).

Вагомість результатів проведеного наукового пошуку значною мірою зумовлюється грамотним і вмілим застосуванням філософських та загальнонаукових методів дослідження. Так, основною методологічною настановою роботи є здійснення міждисциплінарного дослідження з філософсько-узагальнюючою, інтегруючою трансдисциплінарною концептуалізацією феномену освіти для дорослих, до того ж не тільки у конкретно-емпіричній даності, а, насамперед, як проєктивно-пропозиціонального конструкту, що формується у відповідності до викликів та можливостей соціокультурного контексту та ціннісних орієнтацій індивідів.

У викладенні соціально-теоретичних артикуляцій феномену суспільства постмодерніті як перехідного використовується метод їхнього порівняння та інтерпретації як когнітивної процедури прояснення змісту понять шляхом співвіднесення теоретичних конструктів з онтологічною реальністю процесів глобалізації, руйнування колишніх ієрархічних структур порядку та становлення ацентричних флюїдних структур глобального громадянства. Методологічною засадою, що визначає сенс всього дослідження, є поняття «плинної сучасності» (Бауман), індивідуалізації (Бек), «інформаціоналізму» і «глобального суспільства» (Кастельс).

Дослідження динамічних мережевих контекстів соціальної реальності, що формують запит на освіту впродовж життя, здійснюється на основі соціального конструктивізму, відповідно до якого поняття соціальності трактується як контекст культури, а освіта для дорослих розглядається як складна багаторівнева когнітивно-комунікативна мережа, що розгортається в суспільстві як простір колективного дискурсу, в межах якого відбувається становлення і трансформація індивіда як суб'єкта громадянського суспільства.

Досліджуючи освіту для дорослих як соціальний феномен, авторка використовує метод його генеалогічної реконструкції і контекстуальний підхід для визначення особливостей його розвитку в різних історичних і культурних умовах.

Переконливо виглядають висновки дослідження інтра-суб'єктних структурних змін (транспресія, «зона дискомфорту», «зона ліміналь-

ності», «емоційні межі») та формування інтерсуб'єктивного простору дискурсної комунікації в процесі трансформативного навчання завдяки використанню методів психологічного та феноменологічного інтенціонального аналізу. У відповідності до змісту дослідницьких завдань вдало використовуються методи типологізації (типи і рівні навчання) та семантичного аналізу (інтеркультурність, мультикультурність та транскультурність в різних соціокультурних парадигмах, концепти трансверсальності і лімінальності). Досягнення головної мети монографічного дослідження – філософського обґрунтування освіти для дорослих – стало можливим завдяки вмілому застосуванню метода теоретичного моделювання.

Слідуючи за методом і логікою авторки в процесі розгортання дослідження, ми доходимо висновку, що лише за умов трансформації та самотрансформації дорослого індивіда засобами освіти упродовж життя, стає можливим його становлення у якості автономного, комунікативного і відповідального суб'єкта смислотворення, здатного трансформувати себе і суспільство на засадах гуманізму і демократії. Стає очевидною практична доцільність трансформативної освіти для дорослих як конститутивного засобу становлення суб'єктності індивіда у «суспільстві знань» та в умовах «плинної сучасності», прояснюються теоретичні і практичні передумови програмного спрямування освіти для дорослих на «навчання перевчатися» в умовах перманентних суспільних трансформацій і криз.

Внесок авторки монографії в українську філософсько-освітню наукову галузь є значним. У даній монографії вперше проводиться системний теоретичний аналіз освіти для дорослих в контексті трансформацій в науці і культурі на тлі переходу до нового способу цивілізаційного розвитку людства. В результаті проведеного міждисциплінарного дослідження і філософської концептуалізації Л.Горбуною розроблена евристична, дескриптивно релевантна і нормативно прийнятна когнітивно-комунікативна стратегія трансформативної освіти для дорослих як інноваційний напрямок наукових досліджень і філософсько-педагогічного експериментування. Цілком переконливим є висновок, що саме в умовах освіти, яка забезпечує трансформацію і самотрансформацію дорослого індивіда протягом життя, стає можливим його становлення як автономного, комунікативного та відповідального суб'єкта, здатного трансформувати себе і суспільство у відповідності до цінностей прав людини та глобального громадянства.

Як відомо, зокрема з тексту даної монографії, теорія освіти для дорослих сформувалася в США. За роки, що минули з моменту її появи, вона перетворилася на потужний міждисциплінарний інтернаціональ-

ний проект, в якому беруть участь науковці, що презентують різні галузі наукового знання і всі континенти сучасного світу. Подальший розвиток освіти для дорослих як ключової ланки в освіті впродовж життя потребує філософського осмислення та формування методологічної бази знань для продовження досліджень даного феномену в його цілісності і складності на трансдисциплінарному рівні, що має слугувати основою для розробки ефективних освітніх політик, спрямованих на когерентний розвиток громадянського суспільства і автономного відповідального індивіда як його суб'єкта.

На жаль, у вітчизняній філософії освіти до цього часу були відсутні розробки з філософського осмислення освіти для дорослих, зокрема, трансформативної освіти, які могли би бути концептуальною основою для дослідження у цій галузі; дається взнаки довга відсутність систематизації і критичного аналізу західного досвіду у розробці цієї проблематики. Але сьогодні можна констатувати, що сталася «подія» певного прориву, трансгресивного досвіду філософського осмислення феномену освіти для дорослих. Цим досвідом, який є першим значним кроком в царині української філософсько-освітньої науки даного напрямку, що торує шлях наукового пошуку, і є монографія Л.Горбунової «Філософія освіти для дорослих: університетські стратегії і практики».

Ирина Предборская. Образование для взрослых: релевантные стратегии в эпоху глобализации.

Рецензия на монографию Л.С.Горбуновой «Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики». – Суми: Університетська книга, 2015. – 710 с.

Монографія посвящена дослідженню феномена освіти для дорослих і його концептуалізації на основі трансдисциплінарного підходу. В ній розглянуті особливості навчання дорослих, динаміка його теоретических артикуляцій. Автором проаналізовані філософсько-методологічні основи сучасної теорії освіти для дорослих як в історико-філософському контексті, так і в контексті сучасних когнітивних і комунікативних стратегій. Особливу увагу Л.Горбунова приділяє теорії трансформативного навчання дорослих як релевантного в епоху глобальних трансформацій. Вперше автором здійснено обґрунтування трансформативного освіти для дорослих на основі теорії складності, номадологічного і трансверсального проектування мислення, концепта транскультурності і феноменології лімінального досвіду. Аналізуючи феномен освіти в контексті запитів на нові когнітивно-комунікативні стратегії, Горбунова Л. пропонує своє бачення розвитку дидактики трансформативного навчання дорослих на основі раціо-

нального дискурса, критической рефлексии и в смысловых перспективах мультимодального образования.

Ключевые слова: образование для взрослых, стратегии образования, трансформативное обучение взрослых, номадизм, сложное мышление, трансгуманитарность, трансверсальность, транскультурность, транскультурная компетентность, трансверсальная компетентность, лиминальность.

Iryna Predborska. Adult Education: Relevant Strategies in the Era of Globalization.

Review of the monograph by Lyudmyla Gorbunova (2015) “The Philosophy of Transformative Adult Education: University Policies and Practices”.

The book is devoted to study of the phenomenon of adult education and its conceptualization based on transdisciplinary approach. It deals with the peculiarities of adult learning, the dynamics of its theoretical articulation. The author has analyzed the philosophical and methodological foundations of the contemporary theory of adult education not only in historical and philosophical context and also in the context of modern cognitive and communicative strategies. L.Gorbunova paid particular attention to transformative adult learning theory as relevant in the era of global transformations. The author for the first time has conducted justification of transformative adult education based on the complexity paradigm, and the projects of transversal and nomadological thinking, concept of transculturality and phenomenology of transcultural liminal experience. Analyzing the adult education in the context of requests for new cognitive and communication strategies L.Gorbunova offers own vision of becoming the didactics of transformative adult education based on rational discourse, critical reflection and in semantic terms of multimodal education.

Keywords: adult education, educational strategies, transformative adult education, nomadism, complex thinking, transhumanitarinity, transversality, transculturality, transcultural competence, transversal competence, liminality.

Ірина Предборська — доктор філософських наук, професор, співголова Українського товариства філософії освіти; заступник головного редактора журналу «Philosophy of Education. Філософія освіти».

e-mail: irinapre52@yahoo.com

Iryna Predborska — Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Co-chairperson of Philosophy of Education Society of Ukraine; Deputy Editor-in-chief of journal “Philosophy of Education”.

e-mail: irinapre52@yahoo.com